MUSTAQIL TA`LIM OLISH KO`NIKMASINI RIVOJLANTIRISH FUNKSIYALARI

Orinbaev Ansatbay Amanbaevich
Nukus davlat pedagogika instituti "Aniq va tabiiy fanlarni masofadan o'qitish" kafedrasi stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirish funksiyalari batafsil tahlil etiladi. Mustaqil ta'lim — bu shaxsning o'z-o'zini rivojlantirish, o'rganish jarayonida o'z mas'uliyatini his qilish va bilimlarni mustaqil ravishda egallash qobiliyatidir. Ushbu jarayonda o'quvchilar o'z vaqtini, resurslarini va energiyasini boshqarish, ma'lumotlarni qidirish va tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va o'z-o'zini motivatsiya qilish kabi muhim ko'nikmalarni rivojlantiradilar. Maqolada mustaqil ta'lim olish jarayoni ta'lim tizimida qanday rol o'ynashi, o'quvchilarning ta'limdagi faol ishtiroki va kelajakda bu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun muhim tavsiyalar beriladi. Mustaqil ta'lim o'z-o'zini rivojlantirishning asosi bo'lib, o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Kalit so'zlar: Mustaqil ta'lim, ta'lim olish ko'nikmalari, o'z-o'zini boshqarish, tanqidiy fikrlash, motivatsiya, o'quvchilarning faolligi, ma'lumotlarni qidirish, innovatsion ta'lim, o'z-o'zini rivojlantirish.

Аннотация. В данной статье подробно анализируются функции развития навыков самостоятельного обучения. Самостоятельное образование – это способность человека развиваться, чувствовать свою ответственность в процессе обучения и самостоятельно приобретать знания. В этом процессе учащиеся развивают важные навыки, такие как управление своим временем, ресурсами и энергией, поиск и анализ информации, критическое мышление и самомотивация. В статье даны важные рекомендации относительно роли самостоятельного обучения в системе образования, активного участия учащихся в обучении и развития этих навыков в будущем. Самостоятельное обучение является основой саморазвития и создает необходимые условия для будущих успехов учащихся.

Ключевые слова: Независимое обучение, навыки обучения, самоконтроль, критическое мышление, мотивация, вовлеченность учащихся, поиск информации, инновационное обучение, саморазвитие.

Abstract. In this article, the functions of developing independent learning skills are analyzed in detail. Independent education is the ability of a person to develop himself, to feel his responsibility in the learning process and to acquire knowledge

ISSN 3030-3907

independently. In this process, students develop important skills such as managing their time, resources, and energy, searching for and analyzing information, critical thinking, and self-motivation. The article provides important recommendations for the role of independent learning in the educational system, active participation of students in education, and the development of these skills in the future. Independent education is the basis of self-development and creates the necessary conditions for the future success of students.

Keywords: Independent learning, learning skills, self-management, critical thinking, motivation, student engagement, information retrieval, innovative learning, self development.

KIRISH

Mustaqil ta’lim — bu o‘quvchilarning o‘z bilimlarini kengaytirish va rivojlantirish jarayonida faol ishtirok etish imkoniyatini taqdim etadigan, zamonaviy ta’lim tizimining muhim qismidir. Bugungi kunda ta’lim sohasidagi o‘zgarishlar, yangi texnologiyalarning joriy etilishi va globalizatsiya jarayonlari mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini yanada dolzarblashtirmoqda. O‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish, ma’lumotlarni qidirish va tahlil qilish, shuningdek, tanqidiy fikrlash kabi qobiliyatlarni rivojlantirish, ularni kelajakda muvaffaqiyatli shaxslar bo‘lishlariga yordam beradi.

Mustaqil ta’lim olish jarayoni nafaqat ta’lim muassasalarida, balki hayotning boshqa jabhalarida ham muhim rol o‘ynaydi. O‘quvchilar uchun o‘z bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirish, yangi g‘oyalarni o‘rganish va individual muvaffaqiyatlarga erishish imkonini yaratadi. O‘z-o‘zini rivojlantirish va mustaqil o‘rganish qobiliyatlari zamonaviy jamiyatda muvaffaqiyatli yashash va ishlash uchun zaruriy ko‘nikmalar hisoblanadi.

Shuningdek, mustaqil ta’lim o‘quvchilarning o‘zlariga bo‘lgan ishonchini oshiradi va ularning faoliyatini rag‘batlantiradi. O‘quvchilarga o‘z bilimlarini egallash va rivojlantirish jarayonida mustaqil bo‘lish imkonini berish, o‘z-o‘zini anglash va o‘z qobiliyatlarini baholashda yordam beradi. Bu esa o‘z navbatida, o‘quvchilarning ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Shu bois, ushbu maqolada mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarining rivojlanishiga ta’sir qiluvchi funksiyalar, ularning ta’lim jarayonidagi o‘rni va muhimligi haqida batafsil tahlil qilish maqsad qilingan. O‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun qo‘llaniladigan usullar va tavsiyalar, shuningdek, bu jarayonning pedagogik ahamiyati ham ko‘rib chiqiladi.

ISSN 3030-3907

ADABIYOTLAR SHARHI

Mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish bilan bog‘liq tadqiqotlar va adabiyotlar ko‘plab mutaxassislar tomonidan o‘rganilgan. Ushbu adabiyotlar mustaqil ta’lim jarayonining turli jihatlarini, usullarini va ta’lim tizimidagi ahamiyatini yoritadi. Quyida asosiy adabiyotlar sharhi keltirilgan:

- G’ofurov R. [1] asarida muallif mustaqil ta’limning nazariy asoslari va amaliy ahamiyatini batafsil tahlil etadi. U mustaqil ta’lim olish jarayonida o‘quvchilarning faolligini oshirish uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlarni ko‘rsatadi va ta’limda mustaqil fikrlashning o‘rni haqida fikr yuritadi.
- Xolmadov T. [2] o`z maqolasida mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishda o‘qituvchilarning roli va ta’sirini tahlil qiladi. Muallif o‘quvchilarning o‘z fikrlarini bildirishi va mustaqil qarorlar qabul qilishida qanday yondashuvlar mavjudligini ko‘rsatadi.
- Qodirov N. [3] mustaqil o‘rganish usullarini tanqidiy tahlil qilib, ta’lim jarayonida o‘quvchilarni qanday rag‘batlantirish mumkinligi haqida amaliy tavsiyalar beradi. Mustaqil o‘rganish usullari, jumladan, onlayn ta’lim platformalaridan foydalanish o‘rganiladi.
- Anvarov M. muallifligidagi kitob pedagogik psixologiyaning asosiy prinsiplari va mustaqil ta’lim jarayonida psixologik jihatlar haqida ma’lumot beradi. Muallif o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirish va mustaqil o‘rganishni qo‘llab-quvvatlashning ahamiyatini ta’kidlaydi.

Quyida xorijiy adabiyotlarning sharhi keltirilgan:

- Candy P. C. yozgan asarda muallif mustaqil ta’limni o‘rganish jarayonida hayot davomida davom etuvchi o‘z-o‘zini boshqarishning ahamiyatini ta’kidlaydi. Candy ta’lim oluvchilarning o‘z bilimlarini mustaqil ravishda kengaytirishlari uchun zarur bo‘lgan nazariy asoslarni taqdim etadi [6].
- Knowles, M. S. yozgan kitobda kattalar ta’limida mustaqil o‘rganishning o‘ziga xos jihatlarini tahlil qiladi. Andragogik yondashuvlar asosida mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodlar va usullar haqida ma’lumotlar beradi.
- **Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview.** Ushbu maqolada muallif o‘z-o‘zini boshqarish va mustaqil o‘rganish jarayonida motivatsiyaning o‘rni haqida fikr yuritadi. Zimmerman o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan strategiyalarni taqdim etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

ISSN 3030-3907

Ushbu maqolada o‘rganish jarayonida bir nechta metodologik yondashuvlar qo‘llanilgan. Bular orasida [7]:

1. **Nazariy tahlil**: Mustaqil ta’limning nazariy asoslari va psixologik jihatlari o‘rganildi.
2. **Empirik tadqiqot**: O‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini baholash uchun so‘rovnomalar o‘tkazildi.
3. **Literaturaga tahlil**: Mustaqil ta’lim bo‘yicha mavjud adabiyotlar va tadqiqotlar o‘rganildi.

Oliy ta’limning o‘z oldiga qo‘ygan asosiy vazifalaridan biri mutaxassisni o‘z-o‘zini rivojlantirishga, mustaqil ravishda bili- mini ko‘paytirishga, innovatsion faoliyatga qobil bo‘lgan ijodiy shaxsiyatini shakllantirishga yo‘naltirishdan iboratdir. Bunday vazifani amalga oshirish uchun tayyor bilimlarni o‘qituvchi tomonidan talabaga berishning o‘zigina kamlik qiladi. Bunday yo‘l talabani bilimlarni o‘zlashtirishning passiv iste’molchisiga aylantirib qo‘yadi. Vaholanki, bugun bizga bilimlarni o‘zlashtirishdagi passiv iste’molchi emas, balki uning faol ijodkori zarurdir. Natija shunday bo‘lishi kerakki, bo‘lg‘usi mutaxassis har qanday nazariy va amaliy muammoni ifodalay oladigan, uni yechishning yo‘llarini ilmiy yoki metodik jihatdan tahlil qilishni uddalaydigan eng munosib va muvofiq natijalarni topib, uning to‘g‘riligini isbotlab bera oladigan bo‘lsin.

Ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar ta’lim mazmuni bilan chambarchas bog‘liq. Yangilanishlar talabalar o‘qishini tashkil etishning yangi shakli va usullari haqida ham bosh qotirishni talab etadi. Shu ma’noda ta- labalarning mustaqil ishlarini tashkil etish muhim shaklgina emas, balki ta’lim jarayonining asosini tashkil etuvchi muhim qism bo‘lishini taqozo etadi.

Talabalar mustaqil ishining vazifalari:
Mustaqil ishlarni bajarish uchun yangi ma’lumot qidirishga kerakli chora-tadbirlarni aniqlash
Informatsion manbalardan mustaqil ishlarni bajarish jarayonida foydalanish
Me’yoriy hujjatlar, ilmiy-metodik materiallar, o‘quv adabiyotlar bilan ishlash
Elektron o‘quv adabiyotlar va ma’lumotlar bazasi bilan ishlash
Ish rejalarini ekspertizaga tayyorlash, ekspert xulosasiga ko‘ra ularni qayta ishlash, ishning tizimli va ijodiy bajarilishi uchun sharoit yaratish

ISSN 3030-3907

Ishlab chiqilgan yechimni, g‘oya yoki loyihani izohlash va himoya qilish

Talabalar mustaqil ishining asosiy maqsadi — talabada o‘quv ishlarini mustaqil bajarishda kerak bo‘ladigan bilim, ko‘nikma va malakalarning tashkil topishi va rivojlanishi.

Talabalar mustaqil ishi uchun belgilangan vaqt me’yoriga binoan kafedralarda barcha predmetlardan tashkiliy shakllar, mustaqil ish variantlari va mustaqil bajarish topshiriqlari ishlab chiqiladi, ular fakultetning ilmiy-metodik kengashida va kafedra yig‘ilishlarida muhokama qilinib, tasdiqlanadi.

Talabalar mustaqil ishini tashkillashtirish uning metodik ta’min- lanishining tematikasi va shakllari ro‘yxatini tuzish uchun har biri- ning maqsad va vazifalarini ifodalab berish, yo‘riqnoma yoki metodik tavsiyalar ishlab chiqish va ilmiy adabiyotlarni tanlash degani.

Mustaqil ta’lim — o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarni auditoriyada hamda auditoriyadan tashqarida ijodiy va mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko‘nikma hamda malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyat.

Mustaqil ta’lim — olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni mustahkamlash, qo‘shimcha ma’lumot yoki materialni mustaqil o‘rganish maqsadidagi o‘quv shakli.

Mustaqil ish — o‘qituvchining topshirig‘i va uning rahbarligida o‘quv vazifasini hal etadigan ta’limning faol metodi. Mustaqil ish bu qo‘yilgan maqsad bilan bog‘liqlikda talabalarning aniq faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishdir. Talabaning mustaqil ishlari uning yuqori darajadagi faollik, ijodiylik, mustaqil tahlil, tashabbuskorlikka hamda barcha vazifalarni o‘z vaqtida va mukammal tarzda bajarishga asoslangan faoliyatidir.

Ta’bir joiz bo‘lsa, bo‘lajak mutaxassisning fikrlash tarzini tarbiyalashga qaratilgan barcha harakat-faoliyat ularning asosini tashkil etadi. Talaba mustaqil fikri tug‘ilishiga, uning bilish faolligini oshirishga imkon beradigan har qanday mashg‘ulot turi mustaqil ishlar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Mustaqil ta’limni talabalarga bilim berishda ularni o‘z holiga tashlab qo‘yib, ularga beriladigan topshiriq va yuklamalarni kamaytirish deb tushunmaslik kerak, balki o‘qituvchilar tomonidan muntazam boshqariladigan talabalarning interaktiv mustaqil fao- liyatidir. O‘quv jarayoni sifatini oshirishda mustaqil ta’limning roli katta. Buni anglagan holda, yurtimiz oliy ta’lim muassasalarida o‘quv mashg‘ulotlariga ajratilayotgan mustaqil ta’lim soatlari ulushi muntazam oshirib

ISSN 3030-3907

borilmoqda. Talaba mustaqil ta’lim uning manfaatini ko‘zlab amalga oshirilayotganini tushunishi kerak.

Aslida, talabaning mustaqil ishi degan tushuncha uning auditoriya va undan tashqarida, o‘qituvchi rahbarligi ostida yoki o‘qituvchi ishtirokisiz amalga oshiriladigan mustaqil ish majmuini anglatadi.

Mustaqil ish qanday sharoitlarda amalga oshiriladi:

Bevosita auditoriyada — ma’ruza, amaliy mashg‘ulot, seminar yoki laboratoriya ishlari bo‘yicha vazifalar berish jarayonida.

O‘qituvchi bilan dars jadvalidan tashqari paytlardagi bevosita muloqot chog‘ida maslahatlar berishda, ijodiy muloqotlar jarayonida, qarzdorlikni yo‘qotishda yakka topshiriq bajarishda va boshqalar.

Kutubxonada, uyda, talabalar uylarida, kafedralarda talaba tomonidan o‘quv yoki ijodiy topshiriqlarni bajarish jarayonida.

Bu ish turlari orasidagi chegaralar juda qat’iy bo‘lmasdan, bir- biriga osonlikcha o‘tib turishi mumkin. Shuni ta’kidlash joizki, talabalarning mustaqil ishlari auditoriyada ham, undan tashqarida ham bo‘lishi mumkin. Auditoriyadan tashqaridagi mustaqil ishlar asosiy o‘rin tutadi.

Mustaqil ish bo‘yicha test savollari, topshiriqlar va mashqlar ustida ishlash asosan mustaqil bajariladi. Bu ish natijalari esa auditoriya (amaliy va laboratoriya) mashg‘ulotlarida o‘qituvchi rahbarligida tahlil qilinadi va baholanadi.

Demak, mustaqil ish va auditoriya mashg‘ulotlari bir-birini to‘l- diradi, talabalarning bilim va kasbiy kompetensiyalarini oshiradi.

Talabalarning faol mustaqil ishlari faqat jiddiy va barqaror qiziqishlar mavjud bo‘lgandagina amalga oshishi mumkin. Bundagi eng jiddiy omil — kelgusi samarali kasbiy faoliyatga tayyorgarlik. Talabalarning mustaqil ishlarini faollashtirishga imkon beruvchi ichki omillarni ko‘rib chiqaylik:

Bajarilayotgan ishning foydaliligi. Agar talaba o‘z ish natija- larining ma’ruza jarayonida, metodik qo‘llanmada, laboratoriya ishi- da yoki amaliy mashg‘ulotlarda, maqolalar tayyorlashda foydalanilishi mumkinligini bilsa, uning bajarayotgan ishiga bo‘lgan munosabati keskin tarzda yaxshi tomonga o‘zgaradi, hamda ish sifati ham ortadi. Shunga ko‘ra, talabani ruhan bunday ishga tayyorlash, bajariladigan ishning zarurati ko‘rsatib berilishi kerak.

Talabaning ijodiy faoliyatdagi ishtiroki. Bu nihoyatda xilma-xil ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin. Xususan, kafedralar tomonidan olib boriladigan ilmiy tadqiqot ishlari, badiiy ijod, metodik ishlar va hokazolar.

ISSN 3030-3907

Fan olimpiadalarida, ilmiy-tadqiqot ishlarida, amaliy ishlar tanlovlarida ishtirok etish va boshqalar.

Bilimlarni nazorat qilishda qiziqtiruvchi omillardan foyda- lanish (reyting, testlar, noan'anaviy imtihon shakllari v.b.). Bu omillar tegishli holatlarda musobaqa ruhini vujudga keltiradi. Mana shu holatning o'zi talabada o'z ustida ishlashni, o'zini rivojlantirishga ichki ehtiyojini shakllantiradi va rivojlantiradi.

Mustaqil ishlarni tashkil etish mazmuni va shakllariga o'quv jarayonida yetarlicha vaqtning ajratilayotganligi ham talabalarning mustaqil ishlarini faollashtirishiga imkon beradi.

Bugungi kundagi kredit-modul tizimi asosida tashkil etilgan oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limning nisbati bakalavriat ta'lim yo'nalishlarida 40/60 foiz nisbatidan 50/50 foiz nisbatigacha, magistratura mutaxassisliklarida 30/70 foiz nisbatidan 50/50 foiz nisbatigacha mustaqil ishga mo'ljallangan o'quv rejasida mustaqil ishlarni tashkil etish belgilangan. Bundan ko'rinib turibdiki, mustaqil ishlar uchun yetarlicha vaqt ajratilgan. Asosiy gap ana shu vaqtdan samarali va unumli foydalanishda, xolos.

Talabalarning auditoriyadan tashqari ishlardagi faolliklarini oshirishdagi muammolar bir qator qiyinchiliklar bilan bog'liq. Bunda mustaqil ishlarni bajarishga ko'pgina talabalarninggina emas, hatto ayrim professor-o'qituvchilarning ham tayyor emasliklarini ko'rish mumkin.

Bu ko'pincha kasbiy yoki psixologik yo'nalishda namoyon bo'ladi. Buning yoniga sifatsiz informatsion ta'minotni ham qo'shsa bo'ladi. Ko'p hollarda informatsion ta'minot talab darajasida bo'lmaydi, buning natijasida samaradorlikning pasayib ketishi kuzatiladi. Shuningdek, talabalarda o'ziga bo'lgan ishonchning yo'qligi hamda ularda nutq madaniyatining yaxshi rivojlanmaganligini ham ularning mustaqil ta'limda faol ishtirok etmasliklariga sabab bo'luvchi omillar qatoriga qo'shishimiz mumkin.

Talabalar mustaqil ishlari (keyingi o'rinlarda — TMI)ni tashkil etishdagi asosiy vazifa har qanday shakldagi mashg'ulotlarda intel- lektual tashabbus va tafakkurni rivojlantirish uchun psixologik- didaktik sharoitlarni yaratishdan iboratdir. TMIni tashkil etishdagi bosh tamoyil talabalarning individual ishlashga o'tishlarini ta'- minlash bo'lishi kerak. Bunda ayrim topshiriqlarni formal va passiv bajarishdan uni ongli va faol bajarish sari yo'llash asosiy o'rin tutishi kerak. TMIning maqsadi avval o'quv mazmuni bilan, keyin esa ilmiy axborotlar bilan mustaqil ishlashga o'rgatish, o'z-o'zini yo'naltirish va rivojlantirish asoslarini, keyinchalik o'z malakasini muntazam oshirib borish ko'nikmasini hosil qilishdir.

ISSN 3030-3907

Bunda hal qiluvchi rolni o‘qituvchi ado etadi. U, umuman, talaba bilan emas, balki muayyan shaxs bilan ishlayotganini har doim diqqat markazida bo‘lishi lozim. O‘z talabasining kuchli va ojiz tomonlarini yaxshi bilishi, individual qobiliyati va qiziqishlarini nazarda tutishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. O‘qituvchining vazifasi talabaning — bo‘lajak yuqori malakali mutaxassisning yaxshi tomonlarini ko‘rish va ko‘paytirishdan iborat.

Amaliy mashg‘ulotlarning teng yarmi, ya’ni bir juftlikning 50 foizi masala va mashqlarni mustaqil bajarishga sarflanishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Uni quyidagicha tashkillashtirish mumkin:

1	O‘qituvchining kirish so‘zi (mashg‘ulot maqsadi, asosiy masalalar)
2	Tezkor so‘rov
3	1-2 masala yoki mashqni doska yonida bajarish
4	Masala va topshiriqlarni mustaqil bajarish
5	Topshiriqlarni bajarishdagi xato va kamchiliklar ustida ishlash (joriy mashg‘ulot oxirida yoki keyingi dars boshlanishida)

Mashg‘ulotlarni o‘tkazishda mustaqil ishlar va topshiriqlarning katta banki bo‘lishi maqsadga muvofiqdir. Ular murakkablik darajasiga ko‘ra ajratilsa, yanada yaxshi bo‘ladi.

Mashg‘ulotlarni o‘tkazishda fanning xususiyatidan kelib chiqib, qu- yidagi usullardan foydalanish mumkin:

Qiyinlik darajasiga ko‘ra bir xil bo‘lgan bir qator topshiriq- larni berish. Bunda muayyan vaqt oralig‘ida eng ko‘p mashq bajargan talaba yuqori baho oladi.

Qiyinlik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlar beriladi. Bunda baho topshiriq turiga qarab belgilanadi.

Talabalar mustaqil ishining amalga oshirilishiga qaratilgan me- todik ta’minoti va nazorati.

O‘quv jarayonining metodik ta’minoti majmuini ishlab chiqish TMI samaradorligini ta’minlashning eng muhim shartidir. Bu majmuaga ma’ruza matnlari, darsliklar, o‘quv va metodik adabiyotlar, laboratoriya ishlari, topshiriq va vazifalar banki, fanning axborot bazalari va boshqalar kiradi.

O‘quv-metodik adabiyotlar faqat axborot berishgina emas, balki tash- kiliy-nazorat qilish vazifalarini ham bajarishi kerak. O‘quv-metodik adabiyotlarning boshqaruvchilik vazifasi sahifalar belgilashda, o‘quv materialining asosiy qoidalarini matnda ajratib ko‘rsatishida, o‘quv materiallarining o‘zaro

ISSN 3030-3907

aloqadorligini ko‘rsatib beruvchi tarkibiy- mantiqiy jadvallarining mavjudligida namoyon bo‘ladi.

TMI natijali bo‘lishi esa uning faol nazorati bilan bog‘liq.

Nazoratning quyidagi turlari mavjud:

- kirish (dastlabki) nazorati, bunda talabaning navbatdagi fan o‘r- ganilishidan oldin shu fanga oid bilim va malakalari nazorat qi- linadi;
- joriy nazorat, ya’ni ma’ruza, amaliy yoki laboratoriya mashg‘ulot- larida materialning o‘zlashtirilishi muntazam ravishda nazorat qilib boriladi;
- oraliq nazorat, bu kursdagi muayyan bo‘lim yoki qismning tugashiga bog‘liq bo‘ladi;
- o‘z-o‘zini nazorat qilish — fanni o‘rganish jarayonida nazorat ishlariga tayyorlanishda talabaning o‘zi tomonidan amalga oshiriladi;
- yakuniy nazorat — fan o‘qib bo‘lingach imtihon yoki sinov shaklida o‘tkaziladi.
- TMIni tashkil etishning shakl va usullari nihoyatda ko‘p. Bulardan qaysi birini tanlash va foydalanish konkret fanga, o‘qituvchining maqsad va vazifalariga, qolaversa, uning tajriba va mahoratiga bog‘liqdir.

Hozirda ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlar va baja- rilayotgan ishlar bo‘lajak mutaxassislar o‘zlari uchun zarur bo‘lgan barcha axborot hamda ma’lumotlarni mustaqil topish va yig‘ish mahoratini, ularni tahlil eta olish malakasini egallagan bo‘lishlarini taqozo etmoqda.

Mustaqil ishlash har bir talabadan ma’lum bir tizimga rioya qi- lishni, tirishqoqlikni, maqsad sari intilishini talab etadi. Shuning uchun ham ko‘pchilik talabalarda oliy o‘quv yurtidagi kundalik hayot- ni to‘g‘ri tashkil qilish muammosi paydo bo‘ladi. Ba’zi birinchi kurs talabalari o‘rganilayotgan materiallarni yetarli o‘zlashtirib olish uchun vaqt yetishmasligidan, yuklamalar ko‘pligi uchun kam dam ola- yotganliklaridan shikoyat qiladi.

Bunday vaziyat o‘z vaqtini to‘g‘ri taqsimlay olmagan, har bir daqi- qasining qadriga yetmagan talabalardagina sodir bo‘ladi. Shunga ko‘ra, mustaqil ishlashda kun tartibiga qat’iy rioya qilgan holda ish boshlash to‘g‘ri va maqsadga muvofiqdir. Kun tartibini maqsadga muvofiq tarzda tuzish uchun quyidagicha ish yuritish kerak:

Bir sutkani bir qancha zaruriy ulushlarga bo‘lish kerak: bunga ishlash, ovqatlanish, badan tarbiyasi, hordiq chiqarish, xo‘jalik ishlari va shu kabilar kiradi.

NATIJALAR

Mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarining rivojlanishi bir necha funksiyalar orqali amalga oshiriladi [9]:

ISSN 3030-3907

1. **O‘z-o‘zini boshqarish**: O‘quvchilarning o‘z vaqtini, resurslarini va energiyasini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish.

2. **Ma’lumotlarni qidirish va tahlil qilish**: O‘quvchilar mustaqil ravishda ma’lumotlarni topish, tahlil qilish va baholash ko‘nikmalarini o‘zlashtirishlari zarur.

3. **Tanqidiy fikrlash**: Mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun tanqidiy fikrlash muhim ahamiyatga ega.

4. **O‘z-o‘zini motivatsiya**: O‘quvchilar o‘z maqsadlariga erishish uchun ichki motivatsiyaga ega bo‘lishlari lozim.

Mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalari ta’lim jarayonida o‘quvchilarni faollashtiradi, ularning o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan qobiliyatlarini oshiradi. Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun turli xil metodlar va usullarni qo‘llash zarur. Bu, shuningdek, o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtirokini yanada faollashtiradi.

XULOSA VA MUNOZARA

Mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas qismi bo‘lib, bu jarayon o‘quvchilarning akademik va shaxsiy muvaffaqiyatlariga bevosita ta’sir qiladi. Ushbu maqolada ko‘rib chiqilgan funksiyalar, jumladan, o‘z-o‘zini boshqarish, ma’lumotlarni qidirish va tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va o‘z-o‘zini motivatsiya qilish, ta’lim jarayonida o‘quvchilarni yanada faollashtiradi va ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi. Kelajakda, mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun ta’lim muassasalari innovatsion usullarni qo‘llash, shuningdek, o‘quvchilarga individual yondashuvni ta’minlash zarurligini ta’kidlaydi. O‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish qobiliyatini oshirish uchun zamonaviy texnologiyalar va onlayn ta’lim platformalaridan foydalanish, o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, ta’lim tizimida o‘qituvchilarning roli ham muhimdir; ularning o‘quvchilarga motivatsiya berish, yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish va mustaqil o‘rganishni rag‘batlantirishdagi ishtiroki kelajakda ta’limning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Barcha ushbu jihatlar birgalikda mustaqil ta’limni rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi va shaxslarning hayotidagi muvaffaqiyatlarida asosiy omil bo‘lib qoladi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. G’ofurov, R. (2020). Mustaqil ta’lim va uning ahamiyati. O‘zbekiston ta’limi.

2. Xolmadov, T. (2019). Ta’lim jarayonida mustaqil fikrlash. O‘zbekiston Respublikasi ta’lim vazirligi.

ISSN 3030-3907

3. Qodirov, N. (2021). Ta’lim metodlari: mustaqil o‘rganish usullari. Oliy ta’lim jurnali.
4. Anvarov, M. (2018). Pedagogik psixologiya. Tashkent.
5. Abduraxmonov, S. (2022). O‘z-o‘zini rivojlantirish strategiyalari. Ta’lim va innovatsiyalar.
6. Karimov, B. (2021). O‘qitishda mustaqillikni rivojlantirish. Pedagogika tadqiqotlari.
7. Rasulov, D. (2019). Mustaqil ta’lim: nazariy va amaliy jihatlari. Ta’lim tadqiqotlari.
8. Nasriddinova, O. (2020). Tanqidiy fikrlash va mustaqil ta’lim. Psixologiya va ta’lim.
9. Tursunov, J. (2021). O‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalari. Ta’lim tizimi.
10. Sultonov, E. (2022). Mustaqil o‘qish: strategiyalar va metodlar. O‘zbekiston ta’lim muassasasi.

ISSN 3030-3907